

Türk Kültürünün Uluslararası Teminatçısı Olarak Zengezur Koridoru¹

Sümeyye BAL²

Öz: Kültür, toplum hayatının nasıl ve neye göre yaşanılacağını, içerisinde neredeyse her şeyi barındıran bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir milletin sosyal hayatını, dini hayatını, ahlaki hayat gibi toplumun temel taşlarını birleştiren ve toplumun görünmez bir varlığıdır. Türk milleti için kültür, Türk düşünce dünyasını, yaşayış tarzını, hayatı anlamlandırma çabasını, inancını etkileyen temel kutsal unsurdur. Türk kültürü, asırlarca ortak etno-kültürel coğrafyalarda varlığını yabancı kültürlerle karşı diretmış veya etkileşim içerisinde sürdürülebilir politikalar izlemiştir. Bir kısmı Azerbaycan, bir kısmı ise Ermenistan'da bulunan kadim Türk toprağı Zengezur coğrafi konumuna göre değişik etnik toplulukları, kültürleri barındıran demografik renkliliğe sahiptir. XX. yüzyılın başlarında Rusya Komünist (Bolşevik) Partisi Kafkasya Bürosu tarafından "tartışmalı bölge" damgası vurularak yeni Azerbaycan Cumhuriyeti'ni ikiye bölen Zengezur koridoru, 2020 yılında İkinci Karabağ Savaşı sonunda Azerbaycan'ın zaferi ardından imzalanan ateşkes anlaşmasının 9. maddesi doğrultusunda yeniden Türk dünyasına geri verilmiş, ayrıca koridorun inşası planlanmıştır. Koridorun yeniden yapılanması 30 yılı aşkın süredir abluka altında olan Nahçıvan'ı zor koşulların ardından tekrar Azerbaycan'a bağlayacaktır. Zengezur Koridoru Azerbaycan'ın iç meselesi olmaktan çıkmış, öncelikle tüm Türk Dünyası, daha sonra uluslararası bağlantılar için önemli özellikler kazanmıştır. Bu koridor Türk devletleri arasında ekonomik bağlantının kesintisiz ve daha güvenli olmasını sağlayacaktır. Bunun yanında Avrupa'dan Türkiye'ye ve Türkistan'a bütün Türk milletinin sosyal ve kültürel bağlarını, diriliğini güçlendirecek önemdedir. Zengezur Koridoru bölgede Türk Devletleri Teşkilatı'nın milli kültürel mirasımıza bağlı ortak çalışmalarına da ev sahipliği yapacaktır. Bölgede Karabağ savaşı sürecinde dağılmış, yıkılmış-yakılmış, elbette yok edilmiş maddi-manevi abidelerin restorasyon edilmesi, tekrar Türk kültürüne hakkıyla kazandırılması yürütülecek uluslararası projeler kapsamında kaçınılmazdır.

Çalışmamızda Zengezur Koridoru'nun Türk devletleri arasında sadece ekonomik alanda değil, daha çok kültürel alanda önemli olduğunun vurgulanmasına, bölgede yapılabilir kültür çalışmalarının fikri tebliği ve teklifine dikkat edilecektir. Konu Türk Dünyası içinde kültürel bağların gelişip pekişmesi açısından ele alınmaya çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Azerbaycan, Türkiye, Zengezur Koridoru, kültür, Türkistan, Türk Dünyası.

Abstract: Culture appears as a concept that covers almost everything, including how and on what basis social life is lived. It is the invisible entity for society that unites the cornerstones of society such as a nation's social life, religious life, and moral life. For the Turkish nation, culture is the fundamental sacred element that affects the Turkish world of thought, lifestyle, efforts to make sense of life, and belief. For centuries, Turkish culture has persistently maintained its existence in common ethno-cultural geographies against foreign cultures or has pursued sustainable policies in interaction. The ancient Turkish land of Zangezur, located partly in Azerbaijan and partly in Armenia, has a demographic diversity that includes different ethnic communities and cultures depending on its geographical location. The Zangezur corridor, which divided the new Republic of Azerbaijan into two by highlighting the "disputed region" stamp by the Caucasus Bureau of the Russian Communist (Bolshevik) Party in the early XX century, was returned to the Turkish world in 2020, in line with Article 9 of the ceasefire agreement signed after Azerbaijan's victory at the end of the Second Karabakh War. given, and the construction of the corridor has also been planned. The restructuring of the corridor will connect Nakhchivan, which has been under blockade for more than 30 years, to Azerbaijan after difficult conditions. Zangezur Corridor

¹ "Bu çalışma, Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, III. Dil, Kültür ve Edebiyat Öğrenci Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulmuştur."

² Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrasya Araştırmaları Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, E-posta: sumeyyabal7596@gmail.com / ORCID: [0009-0006-2869-8262](https://orcid.org/0009-0006-2869-8262)

has ceased to be an internal issue of Azerbaijan and has gained important features for firstly the entire Turkish World and then for international connections. This corridor will provide an uninterrupted and safer connection between the Turkish states economically. In addition, it is important to strengthen the social and cultural ties and vitality of the entire Turkish nation from Europe to Turkey and Turkestan. The Zangezur Corridor will also host the joint works of Turkish State Organizations in the region related to our national cultural heritage. It is inevitable within the scope of international projects to be carried out to restore the material and spiritual monuments that were scattered, destroyed, burned, and of course destroyed during the Karabakh war in the region, and to properly integrate them into Turkish culture.

In our study, attention will be paid to emphasizing that the Zangezur Corridor is important among the Turkish states not only in the economic field, but also in the cultural field, and the idea of notification and proposal of cultural studies that can be done in the region. The issue will be discussed in terms of the development and strengthening of cultural ties within the Turkish World.

Keywords: : Azerbaijan, Türkiye, Zangezur Corridor, culture, Turkestan, Turkish World.

Giriş

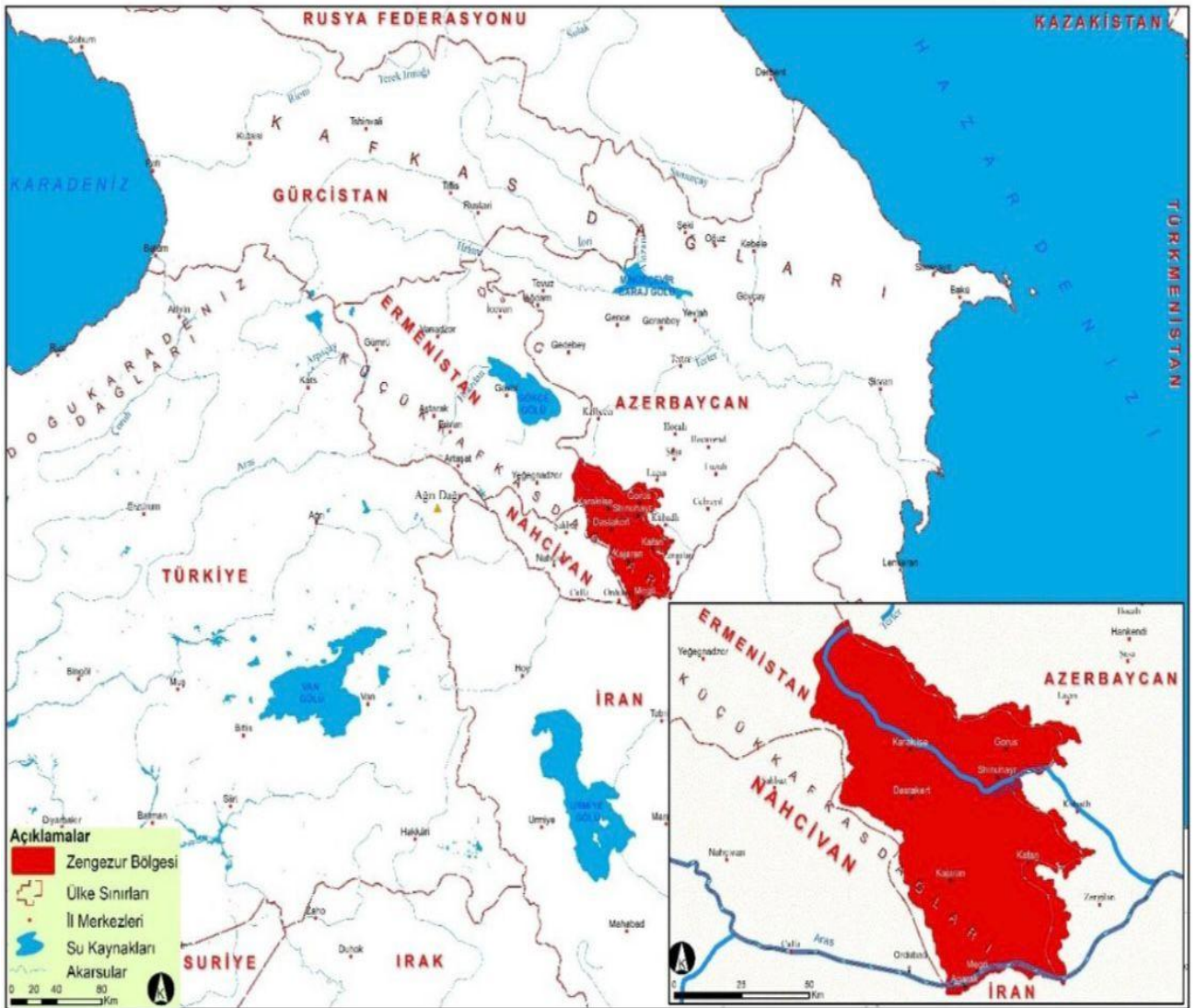
Zengezur olarak adlandırılan yer günümüzde bir kısmı Azerbaycan bir kısmı ise Ermenistan'da yer alan tarihi bir coğrafi bölgedir. Zengezur, batıda Zengezur Dağları, doğuda Dağlık Karabağ arasında kalan alandadır. Zengezur'un batısında Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti, doğusunda Azerbaycan'ın Laçın, Kubadlı, Zengilan rayonları, kuzeyinde Ermenistan'ın Vayots Dzor Eyaleti, güneyinde ise Aras Nehri bulunmaktadır. Aras Nehri, İran ile arasında sınırdır.

Zengezur bölgesi olarak sınırlanan coğrafyada yer adlarının bilinmesi siyasi, sosyal ve toplumsal olarak, manevi olarak önem arz eder. Yer adlarının Türk kökenli oluşları özellikle belirtilmeli ve önemi vurgulanmalıdır. Bölgenin çoğunluğu Ermenistan'da bulunsa da bölge Azerbaycan tarihi ile bütündür ve birlikte anlaşılmalıdır. Bir yerin isimlendirilmesi rastgele yapılmamaktadır. Yerlerin isimleri üzerinde yaşayan milletlerden, üzerinde yaşanan mücadeleler, sosyal olaylar neticesinde ortaya çıkmaktadır. (Gelir, 2022, s.4).

Zengezur'a eski devirlerden beri çeşitli Türk toplulukları akınlar, yerleşmeler yapmış olsalar da bölgede XIII. yüzyıl itibarıyla Türklerin varlığı artmıştır. Türklerin bu yüzyılla birlikte nüfus yönünden hâkimiyet sağladığı görülmektedir. Türk boylarından olan Zengilerin yaşadıkları en eski yerler arasında güney Azerbaycan'da yer alan Zencan bölgesidir. Farslar bu bölgeyi Zengen olarak telaffuz etmektedirler. -en takısı çoğul anlam kazandırmaktadır. Zengilerin asıl yaşam yeri Orta Asya'dır ki bugün Özbekistan'da Zengi adını taşıyan Zengerik, Zengitepe, Zengi gibi çokça yer bulunmaktadır. Orta Asya'da benzer isimlere rastlanılmaktadır. En çok Azerbaycan bölgesinde benzer isimlerle karşılaşılır. Örneğin: Zengilan, Zengeran (Yardımlı rayonu), Zengene (Sabirabad rayonu), Zengişalı (Ağdam rayonu), Zengidere Çayı (Kobustan rayonu), Zengi Çayı, (İsmayilli rayonu); Erivan bölgesinde de Zengiler, Zengibasars, Zengiler, Zengili, Zengi Çayı. Zengi kabileler meskunlaştıkları yerlere, dağlara, derelere kendi isimleri verdiler. Türkiye'de Erzincan adı da bu Zengi kabilelerine bağlanmaktadır. Tüm bunlar geniş bir arazide yaşamış, bir yerden başka yere göçmüş büyük ve kudretli bir kabilenin adı ile bağlılığına işaret etmektedir. Ermeni tarihçiler ise bölgedeki hak iddialarını kuvvetlendirmek adına yazdıkları onlarca tarih kitabı ve belgelerinde

bölgenin adına dair farklı bilgiler vermektedirler. Onlara göre “Zenge” veya “Zanga” mağara anlamına gelirken “Zur” yüksek sesli demektir. Ancak Ermeni toprakları veya tarihinde benzeri bir isimle karşılaşılmamaktadır. Bir diğer ifade ise “Zenge-dzor” şeklindedir. “Dzor” dere anlamını taşımaktadır ve Zengi Deresi şeklinde ifade edilmektedir. Zengedzor adını ise hiç kullanmamaktadırlar. Arapların bölgeye gelişiyle bölgede Zengilere ait çok sayıda kaleler ve mağaraların bulunması hasebiyle Arapçada taş, duvar, kale anlamına gelen “sur” kelimesi ile birleşmesi sonucu bu ismin oluşması daha muhtemeldir.⁹ Ancak kaynaklarda “Zengezur” adına ancak XIII ve XIV. yüzyıllara ait kaynaklarda rast gelinmektedir ki bu dönem İslamiyet’i seçen Gazan Han hükümdarlığındaki İlhanlılar yönetimine ve sonrasında Emir Timur’un yönetimine tesadüf etmektedir. (Urud’dan aktaran Gelir, 2022).

Harita 1: Zengezur’un Küresel Coğrafi Konumu

Kaynak: (İsayeva, 2022, s.19)

Zengezur'un eski adı Sunik'tir. Bölgenin tarihi hakkında çeşitli bilgiler mevcuttur. Ermeniler, Zengezur topraklarının bir kısmının Ermenistan coğrafyasında bulunmasından, bölgede Ermeni nüfusunun çok fazla olduğunu ileri sürerek hak iddia etmektedir. Ermeni tarihçiler bu topraklarda eski zamanlardan beridir kendilerinin yaşadığını söylemektedirler. Ancak bölge tarihini Azerbaycan etnogenezi olmadan anlamak ve yazmak mümkün değildir. Azerbaycan tarih kitaplarında milattan önce Asurlular, Urartular, Manna Devleti, Madailer, Alban Devleti, Sasaniler gibi çeşitli devletlerin hüküm sürdüğü belgeler ile ortaya konmaktadır. (Gelir, 2022, s.1-2). Bölgenin antik uygarlık zamanında beri kozmopolit bir bölge olduğu görülmektedir. Çeşitli ulusları içerisinde barındırıp harmanlayan bölge demografik renkliliğe sahiptir. Bu demografik yapının içerisinde Türklerin varlığı ve yeri çok önem arz etmektedir. Türkler, bölgeye ilk geldikleri andan itibaren bölge üzerinde varlığını sağlam bir şekilde hissettirmiştir. Bölgedeki yabancı kültürlerle sahip diğer etnik gruplara karşı varlığını direktmiş ve etkileşim içerisinde sürdürülebilir politikalar izlemiştir.

Azerbaycan'a ilk Türk akınları İÖ 1. yüzyılda olur, İskitler ve Sakaların büyük göçleri sırasında Türkler ilk kez gelerek yerleşirler. Kıpçak, Bulgar ve Oğuz boylarından değişik Türk oymakları bu topraklara yerleşir. Çeşitli kaynakların bildirdiklerine göre Utiler Türk kökenli halklardandır. İsa'dan sonra 4. yüzyılda ise, Hun boyları gelip yerleşirler. Bulgarlar, Hazarlar Sabirler daha sonra Azerbaycan'a yerleşen belirgin Türk boylarıdır. Uygurlar ise 4. yüzyılda Azerbaycan'a gelmişlerdir. 7. yüzyılda Azerbaycan Hazarların yönetimindedir. Daha sonraları Sasaniler bu topraklara egemen olurlar. Sasaniler savaşta yendikleri Göktürk ordusu kalıntılarını Azerbaycan'a yerleştirirler. Oğuz akınları dalgası bu dönemde yeniden canlanır. Hazar devletinin sonlarına doğru kimi Hazar boyları da Azerbaycan'a yerleşirler. 10-11. yüzyılda Azerbaycan'a yoğun Oğuz akınları olur. Selçuklular bu toprakları ele geçirmeye başlar. Selçuk Bey'in torunu Çağrı Bey Azerbaycan'ı alır. Kimi Oğuz boylarını Azerbaycan'a yerleştirir. Kısa süre içinde bölgede Selçuklu egemenliği kurulur. Bir ara Kutalmış Azerbaycan'da bağımsızlığını bildirir. Selçuklu akınları sonucunda bölge tümüyle türkleşir. Alp Arslan'ın seferi ile Azerbaycan (1064) kesin biçimde Selçuklu ülkesi olur. Büyük Selçuklu Devleti'nin bir eyaleti durumuna gelir. (Bozkurt, 2012, s.280).

XI. asırda Azerbaycan ve Kafkasya'ya giren Selçuk Türkleri buralarda ciddi bir mukavemete uğramıyorlardı. Selçuklular'ın buralarda suhuletle yerleşebilmeleri ancak kendilerinden evvel gelip de buralarda yerleşmiş bulunan Türk illerinin mevcudiyeti ile izah edilebilir. Selçuk imparatorluğu'nun esasını teşkil eden Türk göçebelere ekseriyetle Türkmen-Oğuz aşiretlerinden ibaret idi. Bu aşiretler kendilerinden evvel gelip de burada yerleşmiş bulunan diğer Türkmenlerle birleşerek, kısmen Şarki Kafkasya ile Azerbaycan' da kalmışlar ve ekseriyetle buradan geçerek Anadolu' da yerleşmişlerdir. (Resulzade, 1993, s.6).

Selçukîler zamanında buralar, artık kat'i bir surette Türk memleketi haline koyulmuştur. Selçukîlerden sonra bu arazi elden ele geçmiş, muhtelif hükümdar sülâleri idaresinde kalmıştır.

Fakat yekdiğerini takip eden bu sülaleler dahi ekseriya Türk olup, büyükleri münkariz oldukta yerlerini, küçük de olsalar yine birer Türk hanlığına terk etmişlerdir. (Resulzade, 1990, s.8).

İslam akınlarının başladığı zamanlarda bölgeye Emevilerin ve Abbasilerin akınları görülmektedir. Sonrasında Hürremiler ve Babek yönetimi bölgede etkili olduğu görülmektedir. Büyük devletlerin henüz ortaya çıkmadıkları dönemde Şirvanşahlar, Sacoğulları, Salariler, Revvadiler, Şeddadiler dönemleri yaşanmıştır. Moğol istilaları sırasında Zengezur topraklarında Hülagular, Celairiler, Harezmsahlar, Timur Devleti, Karakoyunlu ve Akkoyunlular, Osmanlı Devleti ardından Safeviler de hüküm sürmüştür. Bu yönetimlerin ardından bölgeye hakim olmak isteyenlerin savaşı ciddi bir boyut kazanarak Hanlıklar Devri'ni başlatmıştır. Azerbaycan toprakları üzerinde 20 hanlık, 5 sultanlık ve 5 meliklik kurulmuştur. (Gelir, 2022, s.1-2).

Hanlıklar Devri'nin başlamasıyla Rusya bölgeye gelmiştir ve bununla birlikte bölgedeki işgaller hızlanarak devam etmiştir. Rusya, bölge üzerindeki hedeflerini adım adım uygulamaya başlamıştır. Rusya hanlık sülalesini lağvetmiştir. Gayrimüslimlerin bölgeye yerleştirilmesiyle hanlık ahalisi olan Müslüman Türklerin yaşantısında suni zorluklar ortaya çıkarılmıştır. Bölgedeki tek gayrimüslim topluluğun Ermeniler olduğunu söylemek doğru bir ifade değildir. Ermeniler dışında da gayrimüslim topluluklar mevcuttur. Fakat bölgede yaşanan sosyal ve etnik çatışmalara bakıldığı zaman en fazla sorun çıkarıcı topluluğun Ermeniler olduğunu ifade etmemiz gerekmektedir. Rusya'nın yardımı ile Ermenilerin bölgeye toplu ve yoğun bir şekilde bu zamanda göç ettirildiklerini söylesek yanlış ifade etmiş olmayız. Farklı etnik toplulukların ve devletlerin, sürekli gözünün olduğu bu topraklarda tarih boyunca bitmek tükenmek bilmeyen çatışmalar yaşanmıştır. (Gelir, 2022, 23-26).

1700'lü yılların sonuna gelindiğinde Hanlıkların birer birer Rusya'ya geçmeye başladığı görülmektedir. Azerbaycan Türklerinin topraklarında anlaşmazlıklar çatışmalar gittikçe daha da çıkmaza girmiştir. Azerbaycan Türkünün toprakları Azerbaycan'dan kopararak Ermenistan'a verilmeye başlanmıştır. Bu dönemde bölgeye Ermenilerin yerleştirilmesi sistemli şekilde devam etmiştir. 1812 yılına gelindiğinde bütün Azerbaycan Hanlıkları Rusya'nın eline geçmiştir. 12 Ekim 1812 tarihinde Karabağ'ın Gülistan köyünde Rusya ile İran arasında Gülistan Antlaşması imzalanmıştır. Gülistan Antlaşması Rusya'nın Azerbaycan topraklarını işgalini kesinleştiren antlaşmadır. Azerbaycan tarihi açısından önemli diğer bir antlaşma da 24 Ocak 1828 tarihli Türkmençay Antlaşması'dır. Bu antlaşma Rusya ile İran arasındaki savaşın neticelenmesini sağlamıştır. Türkmençay Antlaşması Azerbaycan topraklarını ikiye bölmüştür. Bu antlaşma ile birlikte Aras Nehri, Rusya ile İran arasında sınır haline gelmiştir.

15. Madde İran'daki Ermeni nüfusunun Kafkasya'ya göç ettirilmesi idi. Yine aynı maddeye göre ülkedeki memurlar ve sakinler aileleri ile beraber İran'dan Rusya'ya hiçbir mani olmadan serbestçe geçebilirler, kendi ev ve mallarını devletin manisi olmadan satabilirlerdi. Demek oluyordu ki savaş zamanında yaşadıkları İran ülkesine ihanet ederek Rusya'ya yardım eden Ermenilerde bu maddeden faydalanarak cezai işleme tabi tutulmadan ülkelerini değiştirme fırsatı bulacaklardı ki zaten anlaşmanın hemen ardından Ermenilerin Kuzey Azerbaycan topraklarına sistematik bir şekilde yerleşimleri de başladı. (Güntekin'den aktaran Gelir, 2022).

Ayrıca Rusya'nın Ermenileri 6 yıllık süre ile vergiden muaf tutması, yeniden yerleşim masraflarının Rusya tarafından ödenmesi, bereketli topraklara yerleştirilmeleri, ücretsiz tohum, koyun, tarım araçları verilmesi; sanatkârlar ve tacirlerin şehirlere yerleştirilmeleri, kendilerine iş bulunması ve kendi özel faaliyetlerini kurmaları için faizsiz kredilerin verilmesi gibi imtiyazlar hem bölgeye Ermenileri çekmek hem de Müslümanları azınlığa düşürmek için yapılmış bir diğer hamlesi oldu. (Urud'dan aktaran Gelir, 2022).

Türkmençay Antlaşması'nın ardından Rusya, bölgedeki hakimiyetini bir daha kaybetmemek üzere siyasi, demografik, kültürel ve idari olarak hamleler yapmıştır. İlk olarak bölgenin demografik yapısını Türk olmayan grupların sayısının fazlalaştırılmasına başlamışlardır. Hristiyan nüfus sayesinde demografik dengeyi kendi lehine kullanan Rusya, Osmanlı ve Kaçar haklı Ermenileri buraya göç ettirerek nüfus siyaseti yapmıştır. Ermeniler, Türklerin Erivan, Nahçıvan ve kısmen Karabağ hanlıklarındaki topraklara yerleştirilmiştir. Burada bulunan Müslüman-Türk halk zorla başka yerlere göç ettirilmiştir. Bu demografik uygulamalar sonunda çar yönetimi Nahçıvan ve Erivan hanlıklarını kaldırıp kendilerine bağlı İrevan merkezli Ermeni Eyaleti oluşturdu. Bununla geniş Türk topraklarının ortasında tampon gayri-Türk alan oluşturmuştur. Mezhep farklılıklarını gösteren Malakan gibi Rus kökenli farklı Hristiyan toplulukları bölgeye sürgüne göndermiştir. Bu hamle ile Rus yönetimi Kafkasya'da oluşturduğu yapay "azınlıklar ve etnikler" ile kalabalık Türk nüfusunu kontrol altında tutarak bölgenin dini ve milli kimliğini değiştirmeye yönelik etnik politikalar uygulamıştır. (Mehmetov, 2009, s.487-488).

Bunların neticesinde 1900 yılında Türk Kafkası'nda 41 Rus köyü oluşturulmuştu. Bunların 25'i Bakü, 15'i ise Gence gubernatörlüğü sınırları içinde yer alıyordu. Bir köyde İrevan grubetörlüğüne bağlı Nahçıvan gazasıydı. Rus köylerinin sayıca çok olduğu kazalar ise Şamahı, Lenkeran ve Gence idi. Bunların her birinde 8'er Rus köyü bulunuyordu. Bunun dışında Cavad'da 4, Göçay ve Kazak gazalarında 3'er, Kuba'da 2, Cebrail, Cavanşir, Zengezur, Şuşa ve Nahçıvan'da ise birer Rus köyü bulunuyordu. (Mehmetov, 2009, s.489).

Güney Kafkasya'da suni olarak oluşturulmaya çalışılan Ermeni ve Gürcü milletleri Rus yönetiminin müttefiki olup geniş imkanlara sahip olurken Türkler aşağı sınıf olarak görülmekteydi. Rus yönetimi kültürel sömürgecilik yöntemini de kullanmıştır. Eğitim

politikasıyla ya Türkler eğitimsiz bırakılıp ya da Ruslaştırılacaklardır. Kültür algısını değiştirmek için bölgedeki mekan isimleri Rus isimlerine uyarlanmıştır. (Mehmetov, 2009, s.489-490)

Bu iki antlaşmanın ardından bu durumlardan rahatsız olan halk yerel direniş hareketleri başlatmıştır. 1918-1919 tarihlerine gelindiğinde direniş hareketleri şiddetini artırmıştır. Zengezur, tarihinin en şiddetli günlerini yaşamıştır. Rusya, Zengezur'un dağlık bölgelerini Ermenistan ile birleştirerek Kafan, Sisyan, Gorus ve Meğri'yi Azerbaycan'dan koparmıştır. Böylece Nahçıvan ile Azerbaycan arasındaki toprak bütünlüğü bozulmuştur. Böylelikle Rusya araya Ermenistan'ı yerleştirerek Azerbaycan topraklarının ikiye bölünmesine yol açıp ortada tampon bölge oluşturmuştur. XX. yüzyılın sonlarına yaklaşırken 80'li yıllarda Dağlık Karabağ'da "Kanlı Yanvar", "Hocalı Katliamı" gibi çeşitli olaylar, çatışmalar yaşanmıştır. Bölgede bitmek bilmeyen çatışmalar günümüze kadar gelmiştir.

Birinci Karabağ Savaşı sonrasında Ermenilerin yıllardır süren politikası neticesinde Zengezur'un Kafan, Meğri, Sisyan ve Gorus bölgeleri Ermeni toprakları sınırlarında kaldı. Yabancı devletlerin yardımı ile ele geçirdikleri bu topraklarda hareketlilik 27 Eylül 2020 tarihinde yeniden başladı. 44 Günlük savaşın ardından Azerbaycan'ın zaferiyle sona erdi. Zengezur ise bu savaşın hem gidişatında hem de savaş sonrası yapılacak olan anlaşmada yeniden gündeme geldi. (Gelir, 2022, s.80).

Daha önce yapılan ateşkes anlaşmalarında Türk Tarihi açısından konum olarak Zengezur'un tarihi ve coğrafi birleştirici özelliği maalesef unutulmuştur. Bu sebepten stratejik öneme sahip mevzu bahis tarihi topraklar hala iki ülkenin istediği ve hak iddia ettiği bir bölge olmaya devam etmektedir.

Zengezur Koridoru'nun Stratejik Önemi

2020 yılında Türkiye, Rusya, Azerbaycan ve Ermenistan ekseninde yaşanan gelişmeler sonunda Azerbaycan, topraklarının bütünlüğü için Türkiye'nin de destekleriyle yeni bir savaş başlatmıştır. İkinci Karabağ Savaşı olarak adlandırılan, Azerbaycan ile Ermenistan arasında yaşanan 44 günlük muharebe 10 Kasım tarihinde Azerbaycan, Ermenistan ve Rusya arasında Üçlü Bildiri'nin yayınlanmasının ardından sona ermiştir. Azerbaycan'ın zaferi ardından yayınlanan Üçlü Bildiri'nin 9. Maddesi, Azerbaycan ile Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti arasında kesintisiz bir ulaşım ağının inşasına olanak sağlanmıştır. Bu ulaşım ağı Zengezur bölgesinde inşa edilecek olan koridordur. Koridorun kontrolünü Rusya sağlayacaktır. Koridor, Azerbaycan ile Nahçıvan'ı ve Türkiye'yi birbirine bağlayacak kara yolu ve demir yolu olarak inşa edilmesi planlanmaktadır. Bu koridor 30 yılı aşkın süredir abluka altında olan Nahçıvan'ı zor koşulların

ardından yeniden Azerbaycan'a bağlayacaktır. Zengezur Koridoru yalnızca Azerbaycan'ın iç meselesi değildir. İç mesele olma konumundan çıkmıştır. İnşa edilecek olan bu koridor öncelikle tüm Türk Dünyası, daha sonra ise uluslararası bağlantılar için önemli özellikleri içerisinde barındırmaktadır. (Üste ve Sanılı Aydın, 2022).

Zengezur Koridoru olarak ifade edilen koridor Azerbaycan'ı Ermenistan üzerinden Nahçıvan'a bağlayacaktır. Kafkasya'da açılacak olan bu koridor ile yalnızca Azerbaycan'ı kendi topraklarına bağlamakla kalmayacak aynı zamanda Türkiye'yi Türkistan'daki Türk Cumhuriyetlerine, Türk Cumhuriyetleri'ni de Anadolu'ya bağlayacaktır. Koridor ekonomik, jeopolitik, jeo-stratejik açılarından önem arz etmektedir. Bu koridor Türk Dünyası arasında mesafeleri kısaltacak, engelleri ortadan kaldıracaktır. Zengezur Koridoru'nun Kafkasya'nın stratejik bir bölgesinde bulunduğunu daha önce ifade etmiştik. Konum itibarıyla çeşitli dönemlerde ve yönetimlerde her zaman önemli olmuştur, günümüzde de bu özelliğini korumaktadır. Savaşın ardından koridorun yapılması birçok defa gündeme getirilmiştir. İnşası planlanan bu koridorun birçok yönden etkisi ve önemi mevcuttur.

Koridora tek düzlemde bakmak doğru değildir. Koridorun üç boyutlu olduğunu ifade etmekte yarar vardır. Üç boyuttan kastettiğimiz ise özelde Azerbaycan kendisi ile sınırı olmayan toprağı Nahçıvan ile bağlantısı sağlanmış olacaktır. Kendisinden haksız yere koparılan topraklarına kavuşmasıyla toprak bütünlüğünü sağlamış olacaktır. Ticaret yollarının üzerinde yeni ulaşım güzergâhı elde etmiş olacaktır. Koridorun açılmasıyla Azerbaycan jeo-stratejik, ekonomik ve ulaşım açısından hem bölge için hem de uluslararası ulaşım yönünden vazgeçilmez önemini artıracaktır. Bölgesel olarak bakıldığında Türkiye ile Azerbaycan arasında kesintisiz bağlantı sağlanmış olacaktır. Bu bağlantı ile ikili ilişkiler daha da güçlenecektir. Rusya'nın uzun zamandır Türkiye ile Azerbaycan'ın bölgede yalnızlaştırılmasına yönelik politikasına karşı güçlü bir hamle olacaktır. Bölgede Türkiye'yi kendisine rakip gören ve güçlenmesini istemeyen devletlere karşı sağlam bir stratejik adım olacaktır. Bu bağlantı sayesinde Türkiye'nin Türkistan'a ulaşımı kolay olacaktır. Türkiye'yi Türkistan'a bağlarken Türkistan'da bulunan Türk Cumhuriyetlerini de Türkiye'ye bağlayacaktır. Türkiye ile Türkistan arasındaki engeller ortadan kalkarken ilişkilerde gelişme ve güçlenme sağlanmış olacaktır. Türk milleti arasındaki maddi ve manevi ilişkileri sağlamlaştıracaktır. Bu hem Azerbaycan-Türkiye için hem de Türk Cumhuriyetleri için çok önemlidir. Türk milletinin yaşadığı coğrafyayı birbirine bağlayarak Türk Dünyasının bütünlüğünün oluşmasını sağlayacak çok önemli bir adımdır. (İsayeva, 2022, s.19-21). Uluslararası alanda bakacak olursak açılması planlanan bu koridorla ulaşım ve enerji alanında yeni güzergâh oluşturulmuş olacaktır. Alternatif enerji yolu olacak bu

koridor sayesinde uluslararası arenada Çin'in "Bir Kuşak Bir Yol" projesine karşı farklı alternatif bir güzergâh ortaya çıkacaktır. Bununla beraber Rusya- Çin hâkimiyeti azalacaktır. Türkistan'ı Anadolu'ya oradan da Avrupa'ya ulaştıracaktır. (Kazancı ve Barun, 2023).

Böyle bir ulaşım hattının bölgesel kalkınma, bölgesel işbirliği, bölge devletleri arasında karşılıklı güvenin oluşması, toplumlararası iletişim, taşımacılık maliyetlerinin hem yolcu hem de yük taşımalarında azalması gibi olumlu sonuçlar oluşturacaktır. Rusya-Türkiye, Rusya-Arap Yarımadası, Orta Asya-Türkiye, Azerbaycan - İsrail arasında taşımacılığın gelişimine, uluslararası ticaret hacminin artmasına, geniş bir coğrafyada ulaşım ağlarının bütünleşmesine yardımcı olacaktır. (Memmedov ve Hasanoğlu, 2023).

Avrupa ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri Kafkasya'da yaşanan savaşı ve savaş sonu gelişmeleri yakından takip etmişlerdir. Kafkasya'da stratejik noktada bulunan bölgede yaşanan gelişmeler dünyanın birçok yerinde yakından takip edilmiştir. Bölgede çok fazla aktörün olduğunu da söylememiz gerekmektedir. Bu bölgede yer alan komşu devletlerin yanında Avrupa, Asya ve Amerika kıtasından ülkelerin de yakinen markaja aldığını ifade etmekte fayda vardır. Zengezur Koridoru'nun vermiş olduğumuz örneklerle tek boyutlu ve tek aktörlü olmadığını açıkça ifade ettiğimizi düşünmekteyiz. Bu bağlamda koridorun açılması yalnızca Azerbaycan için değil bölge devletleri ve uluslararası alanda da çok stratejik önemi bulunmaktadır.

Harita 2: Zengezur Koridoru

Kaynak: Anadolu Ajansı (<https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/37493>)

Zengezur Koridoru' nun açılmasına bölgedeki devletlerin hepsi olumlu bakmamaktadır. Bu koridorun açılmasının istenilmemesinin, bölgede yer alan her ülke için ayrı bir sebebi bulunmaktadır. Bölgedeki ülkelere ve istememe sebeplerine kısaca bakacak olursak başta

Ermenistan'ı söylememiz gerekmektedir. Ermenistan bahsi geçen toprakların kendilerine ait olduğunu uzun yıllar boyunca burada Ermeni nüfusunun olduğunu iddia etmektedir. Fakat öyle olmadığını makalenin önceki kısımlarında anlatmıştık. Savaşın ardından Azerbaycan'ın kendisine ait olan topraklarını yeniden almasıyla birlikte anlaşmada yer alan, Azerbaycan toprakları arasında kesintisiz ulaşımın sağlanmasına yönelik maddenin yükümlülüklerini yerine getirme konusunda belirttiği görülmektedir. Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü istememektedir. Azerbaycan her fırsatta üstüne basa basa Ermenistan'ın bu yükümlülüğü yerine getirmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bölgedeki bir diğer ülke olan Gürcistan ise Zengezur Koridoru'nun açılmasını daha farklı bir sebepten istememektedir. Gürcistan, koridorun açılmasıyla enerji güzergâhının değişeceğini kendisinin enerji yolu olma özelliğini kaybedeceğini (veya azalacağını) düşünmektedir. Mevcut düzende Bakü- Tiflis- Ceyhan Petrol Boru Hattı ile önemli bir güzergâhta bulunma özelliğinin Zengezur Koridoru üzerinden sağlanacağını düşünmektedir. Bölge ülkelerinden bir diğeri olan İran ise iki sebepten dolayı koridoru istememektedir. Mevcut konumda Azerbaycan ile Nahçıvan arasındaki ulaşımı İran sağlamaktadır. Birinci sebep Gürcistan'a benzer şekilde İran'ın, Azerbaycan ile Nahçıvan arasındaki kara yolu bağlantısı olma özelliğini kaybedeceği düşüncesidir. İran, koridoru sınır da ortaya çıkan sınır değişikliği olarak değerlendirmekle birlikte içerisinde bulunan Güney Azerbaycan'da bir hareketlilik yaşanıp Kuzey ile birleşme isteğinin olacağını düşünmektedir. Türkiye'nin ise tır taşımacılığında, Türkistan ile ulaşım bağlantısının İran üzerinden sağlanmasının ortadan kalkacağını düşünmesidir. Bölgede, Türkiye ile İran arasında yaşanan güç çekişmesi sebebiyle İran Türkiye'nin gücünü artırmasını istememektedir. İran'ın başlıca çekincelerini bu eksenlerde değerlendirmek daha doğru olacaktır. (Gasımova ve Yurcu, 2023).

Zengezur Koridoru bölge ülkelerinin istememelerine karşın açılması halinde ülkelerin çıkarlarına ve ekonomik olarak gelişmelerine çok yardımcı olacak bir koridordur. Koridor Azerbaycan, Türkiye ve bölge ülkeleri için ekonomik ve ulaşım olarak çok büyük önem arz etmektedir. Ticari ve ulaşım hatlarının oluşmasıyla bölgedeki bütün devletler ekonomik olarak kalkınacaktır. Ekonomi, ulaşım, enerji, lojistik başta olmak üzere birçok alanda ülkelerin çıkarlarına hizmet edecek ilerlemelere katkı sağlayacaktır.(Hamzatli, 2022, s.71-72).

Koridorun açılması konusunda Türkiye Azerbaycan'ı her alanda desteklemektedir. Azerbaycan Türkiye'nin arkasında olduğunu ciddi şekilde hissetmektedir. Türkiye'den sık sık siyasi, ticari, ekonomik, ulaşım konularında Azerbaycan'ın yanında olduklarını destekler nitelikte açıklamalar yapılmaktadır. Bu açıklamalara örnek olarak ticaret yollarının açılmasına yönelik

Türkiye Cumhuriyeti Ulaştırma ve Altyapı Bakanı Abdulkadir Uraloğlu'nun 16 Kasım 2023 tarihinde Zengilan'da yapmış olduğu açıklamasından bazı bölümler şu şekildedir:

Zengezur bağlantısı Türk Dünyasını birbirine bağlayacak önemli bir adım, Orta koridorun kapasitesinin artırılmasına yönelik çalışmalar hızlanıyor, dost ülkelerimiz arasında ikili ve transit karayolu belgesi kotalarını kaldırmalıyız.

Bakan Uraloğlu, konuşmasında ayrıca; Teşkilat bünyesinde özverili çalışmalar sonucu imzalanan Kombine Taşımacılık Anlaşmasının en kısa sürede yürürlüğe girmesini gerektiğini belirtti. Anlaşmanın hayata geçirildiğinde kombine taşımacılık operasyonlarını ve Hazar geçişlerini kayda değer biçimde teşvik edileceğini vurgulayan Bakan Uraloğlu, Hazar Geçişli Doğu-Batı Orta Koridorunun Avrasya taşımalarındaki payının önemli ölçüde arttırılacağını ifade etti.

Bölgenin Kültür Açısından Önemi

Ziya Gökalp, kültürü “*Kültür, bir milletin dini, ahlaki, hukuki, akli, estetik, lisani, iktisadi, fenni, hayatlarının ahenkli bir bütünüdür.*” (Gökalp, 1972, s.30). şeklinde ifade etmektedir.

Kültür, toplum hayatının nasıl ve neye göre yaşanılacağını, içerisinde neredeyse her şeyi barındıran bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir milletin sosyal hayatını, dini hayatını, ahlaki hayat gibi toplumun temel taşlarını birleştiren toplum için görünmez varlıktır.

Kültür dediğimizde akla ilk olarak dil gelmektedir. Dil kültürün temel öğelerinden birini oluştururken milleti de birbiriyle bütünleştirmektedir. Milletin duygu, düşünce, yaşayış biçimini şekillendirmektedir. Bunlar yazıya geçince daha kalıcı olmakla beraber bütünleşme daha kuvvetli olmaktadır. Kültürün dil aracılığıyla bütünleştiriciliğinden bahsettik fakat kültür yalnızca yazılı öğelerden meydana gelmemektedir. Gelenek ve görenekler, bir milletin kişiliğini oluşturmaktadır. Milletlerin kimliğini meydana getirmektedir. Kültür denildiğinde yalnızca dilden ve edebiyattan bahsetmek noksan bir ifadedir. Müzik, resim, mimari, dans gibi sanatlardan da bahsetmek gerekmektedir. Milletlerin nasıl kendi dilleri, edebiyatları varsa farklı sanatlarda da kendilerine özgü tarzda ürünleri vardır. Aynı şekilde bunların yanında aile, hukuk gibi sosyal alanlarda kültürün önemli öğelerindedir. Maddi ve manevi her şey kültürün içerisinde. Çeşitli alanlarda her şeyin birleşip gelişmesiyle kültür meydana gelir. Kültür, her devirde içerisinde farklı öğeler olarak gelişen canlı bir unsurdur. Durağanlıktan uzak olması sürekli kendi içinde değişip dönüşmesi onun vazgeçilmez cevher olmasını sağlamaktadır. (Kaplan, 2014).

Mehmet Kaplan, “*Şahsiyet sahibi milletlerin kendilerine ait kültürleri de vardır. Fakat yüksek seviyede olan hiçbir kültür ‘saf’ değildir. Medeni milletlerin istisnasız hepsi başka milletlerin*

kültürlerinden istifade etmişlerdir.” demiştir. (Kaplan, 2022, s.33). Bu ifadeleri açıklarken Fransız Şair Paul Valéry’nin “Arslanın vücudu yediği hayvanlardan oluşur.” sözünü örnek vermektedir. Kişinin, kişiliğini nasıl dışarıdan aldıklarıyla geliştirirse milletlerinde öyle yaptığını söylemektedir. Devamında arslanın yediği hayvanları kendi vücudunda bir durumdan başka duruma dönüştürmesi gibi kişinin ve milletlerin de yapısına uygun olanı seçip dönüştürmesi gerektiğini söylemektedir. Bu unsurları alırken dikkatli olunması gerektiğini uygun olmayan yabancı kültürlerin rahatsız edip öldürebileceğini ifade etmektedir. (Kaplan, 2022, s.33). Türk milleti için kültür, Türk düşünce dünyasını, yaşayış tarzını, hayatı anlamlandırma çabasını, inancını etkileyen temel kutsal unsurdur. Türk kültürü yüzyıllar içerisinde birçok milletle, kültürle etkileşim içerisinde olmuştur. Geçen bu yüzyıllar boyunca ortak etno-kültürel coğrafyalarda varlığını yabancı kültürlerle karşı diretmemiş veya etkileşim içerisinde sürdürülebilir politikalar izlemiştir. Farklı kültürler ile etkileşim içerisinde olurken her şeyi olduğu gibi alıp yapısını bozmamıştır. Yabancı kültürlerin öz kimliğini asimile etmesine, ortadan kaldırmasına müsaade etmemiştir. Her devirde her şartta direnmiştir. Zengin ve güçlü bir kültür aynı zamanda milli-ekonomik güç demektir.

Zengezur bölgesinin öneminden ve oradaki çatışmalardan makalenin önceki kısımlarında bahsetmiştik. Bölge önemli ticaret yollarının kesişim noktasında bulunmaktadır. Yüzyıllar boyunca farklı devletlerin yönetiminde olan Zengezur, coğrafi konumuna göre değişik etnik toplulukları, kültürleri barındıran demografik renkliliğe sahiptir. Kültürlerin harmanlanıp birleştiği coğrafyada Türk kültürü bölgede üstünlük kurup hâkimiyet sağlamıştır. Türk kültürünün yanında bu bölgede Pers, Kafkas ve Ermeni kültürlerinin de olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Türk kültürü bölgede varlığını sürdüren diğer kültürlerle her zaman etkileşim halinde olmuştur. Zaman zaman diğer kültürleri etkilerken zaman zaman da o kültürlerden etkilenmiştir. Diğer kültürlerden etkilenirken öz kültüründen uzaklaşmamak için direnmiştir. Bölgede Türk varlığını, kültürünü silmek isteyenlere karşı her daim mücadele etmiştir.

Zengezur, İkinci Karabağ Savaşı’nın kazanılmasıyla yeniden Türk yurdu olmuştur. Coğrafi konumu itibarıyla Avrupa ile Türkiye ve Kafkasya ile Türkistan arasındaki Türk kültürünün birbirine bağlayan köprüdür. “Zengezur Koridoru’nun açılması Türkiye’nin Hazar Denizi üzerinden Türk dünyasına açılmasını da kolaylaştıracaktır. Bu açıdan hem Türkiye ile Azerbaycan arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkiler gelişecek hem de Türkiye’nin Orta Asya ile olan siyasi ve ekonomik ilişkileri olumlu yönde etkilenecektir. Türk Devletleri Teşkilatı’nın da kurulması ile kurumsal boyutlar kazanacak olan ilişkiler dış politikada önem kazanmaktadır.”(Alkış ve Aslan, 2022).

Zengezur Koridoru'nun açılmasıyla Avrupa'dan Türkiye'ye Türkistan'a bütün Türk milletini sosyal ve kültürel olarak birbirine bağlayacak önem arz etmektedir. Zengezur Koridoru ekonomik, ticari, lojistik alanlarda önemli olduğu kadar kültür alanında da son derece mühim bir öneme sahiptir. Devletlerin birliktelik ve iş birliklerinde tabi ki bu saydığımız unsurların önemi yadsınamaz fakat bunların yanında kültürün birleştirici bütünleştirici özelliklerini yok sayıp geri plana atmak doğru değildir. Türk kültürü çok geniş coğrafyada varlığını sürdürmektedir. Türk halkının olduğu her coğrafya da Türk kültürü diğer kültürlerle etkileşim halindedir. Bu etkileşim olurken Türk devletlerinin coğrafi konumları sebebiyle kültürün gelişimi, dönüşümü birbirinden farklı olmaktadır. Bu farklılıklar olurken bir Türk devletinde yaşanan kültür, başka Türk devletinde eksik bilinmekte veya bilinmemektedir. Geniş coğrafyaya yayılmış bir milletin kültürü, birbirine daha yakın olup birleşmelidir. Bu birleşmede kilit rollerin en elzemi Zengezur Koridoru'dur. Zengezur Koridoru, Türk Dünyasının kültürel bağlarını yeniden şahlandıracaktır. Türk devleri arasındaki mesafe kısalırken bağlarımız daha da yakınlaşacaktır. Türk kültürünün uluslararası teminatçısı olacaktır. Ortak kültüre, ortak tarihe ve dile sahip Türk Dünyasını birbirine bağlayacak gücümüze güç katacaktır. Ayrıca kadim Türk kültürünü yakınlaştırıp birleştirecek olan Zengezur Koridoru; Türk Kapısı, Turan Yolu, Altın Köprü gibi farklı şekillerde de adlandırılmaktadır, bu ifadelerin yanında "Türk Dünyası'nın Kültür Kapısı" ifadesinin de eklenmesini önermekteyiz.

Sonuç ve Öneriler

Zengezur Bölgesi'nin nerede olduğu ve kısa tarihçesinin anlatılmasıyla başlayan çalışmada esas olan geçmişten günümüze yaşanan çatışmaların getirisi olarak bölgenin durumu ve önemi hakkında bilgi verilmek istenmiştir. Böyle bir çalışmanın yapılmasındaki en büyük sebep stratejik öneme sahip bölgenin genel çerçevede anlaşılması, politika ve ekonominin yanında kültür açısından da çok kritik noktada bulunmasına dikkat çekip vurgulanmak istemesidir. Zengezur Bölgesi yüzyıllar boyunca konumu sebebiyle her zaman çatışmaların yaşandığı, uzun yıllar Türk hâkimiyetinde bulunmuş Türk topraklarıdır. Bölge farklı etno-kültürel açıdan içerisinde birçok zenginliği barındırmaktadır. Etnik toplulukların kültürel ve demografik olarak renklendirdiği coğrafya da Türkler kültürü yabancı kültürler ile etkileşimini her daim sürdürmüştür. Bu etkileşimle birlikte yabancı kültürlerin etkisinde kalmamak için direnmiştir. Yüzyıllar içerisinde kendi kültürünü unutmamış diri ve canlı tutmak için çaba sarf etmiştir. XX. yüzyıl içerisinde yaşanan siyasi çatışmalar kültür dairesi içerisinde de çatışmaları beraberinde getirmiştir. Bölgeden Türk kültürünü silmek için çeşitli politikalar günbegün artarak uygulanmıştır. Azerbaycan ile Nahçıvan arasında yapılması planlanan Zengezur Koridoru,

siyasi ve ekonomik açıdan önemli olduğu gibi kültürel olarak da ifade ettiğimiz bu politikalara karşı da çok ciddi bir adım olacaktır. Zengezur Koridoru bölgede Türk Devletleri Teşkilatı'nın milli kültürel mirasımıza bağlı ortak çalışmalarına da ev sahipliği yapacaktır. Bu koridor Türk kültürünün diriliği, birleştiriciliği açısından uluslararası teminatçısı konumda olacağını düşünmekteyiz. Bunun için bazı önerilerde bulunmak istiyoruz.

- Koridorun inşa edilmesi için Türkiye ve Azerbaycan'ın, Rusya ve Ermenistan üzerindeki baskılarını arttırması gerekmektedir. Koridorun en kısa süre içerisinde inşa edilmesi başta Türkiye ve Azerbaycan olmak üzere Türk Dünyası için her alanda önemlidir. Türkiye ve Azerbaycan mevcut politik tutumlarından herhangi bir taviz vermemeli, politikalarını sürdürmelidirler.
- Rusya'nın ateşkes antlaşmasında geçen koridorun kontrolüyle birlikte sınır güvenliği hususunda ihlale karşı dikkatli olması ve güvenliği sağlaması gerekmektedir.
- Bölgede Karabağ savaşı sürecinde dağıtılmış, yıkılmış-yakılmış, elbette yok edilmiş maddi-manevi abidelerin restorasyon edilmesi, tekrar Türk Kültürüne hakkıyla kazandırılması için uluslararası projelerin yürütülmesi.
- Zengezur Koridoru olarak ifade edilen koridorun adının alternatif olarak "Türk Dünyası'nın Kültür Kapısı" ifadesiyle de anılması.
- Müzelerin oluşturulması ve tanıtımlarının yapılması.
- Kültür Enstitülerinin açılması.
- Türk Edebiyatına dair yazılı ve sözlü ürünlerinin araştırılıp ortaya çıkarılması, mevcut ürünlerin yeniden basımlarının yapılması.
- Sözlü Edebiyat ürünlerinin (mani, türkü, masal, destan vb.) bölgede yaşayanlarla iletişime geçip derlenip kayıt altına alınması, yayınlanması.
- Rusça ve Rus kültürünün etkisinin azaltılmasına yönelik yeni uygulamaların yürürlüğe girdirilmesi.
- Kültür festivallerinin yapılması.
- EXPO (Dünya Sergisi – Dünya Fuarı)'lara katılım. Türk Dünyası içerisinde EXPO benzeri uluslararası etkinliklerin oluşturulması.
- Türk kültürüne (sinema, yemek, giyim vb.) dair derleme çalışmalarının yapılması.

- Türkiye’de uygulanmakta olan Doğu Ekspres adlı kültür turizminin gezi rotası örnek alınmalıdır. Benzer şekilde Zengezur Koridoru üzerinden önce Azerbaycan’a oradan Hazar Denizi üzerinden Türkistan’a uzanan gezi rotasının oluşturulması.

Kaynakça

Alkış, M. & Aslan, S. (2022). *Zengezur Koridoru’nun Türkiye’nin Türk Dünyası ile İlişkilerine Etkileri*. Karataş Göğül, P, Kızılkaya, S, & Sizer, L. Sosyal Bilimler İncelemeleri. Ankara. Sonçağ Yayıncılık.

Bozkurt, F.(2012). *Türklerin Dili*. Konya. Eğitim Kitabevi.

Gasımova, T. , & Erçin Yurcu, M. (2023). *Zengezur Koridoru’nun Azerbaycan’nın Dış Ticaret ve Lojistik Faaliyetlerine Olası Etkilerinin Swot Analizi*. Dumlupınar Üniversitesi İİBF Dergisi(12), 1-15. <https://doi.org/10.58627/dpuiibf.1309005>

Gelir, K. (2022). *Azerbaycan Tarihi Coğrafyasından Günümüze Zengezur*. İstanbul. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Gökalp, Z. (1972). *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul. Milli Eğitim Basımevi.

Hamzatli, M. (2022). *Zengezur Koridoru’nun Azerbaycan ve Türkiye’nin Dış Ticaretine Olası Etkileri*. Kütahya. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

İsayeva, T. (2022). *Zengezur’un Coğrafi Konumu ve Türkiye-Azerbaycan İçin Jeopolitikaları*. Elazığ. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kaplan, M. (2014). *Kültür ve Dil*. İstanbul. Dergâh Yayınları.

Kazancı, B. A. , & Barun, İ. K. (2023). *İpek Yolu Üzerinde Alternatif Güzergâhın Türkiye Açısından Önemi: Olası Türk Koridoru*. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 25(2), 570-581. <https://doi.org/10.32709/akusosbil.1055183>

Mehmetov, İ. (2009). *Türk Kafkası’nda Siyasi ve Etnik Yapı*. İstanbul. Ötüken Neşriyat.

Memmedov, A. , & Hasanoğlu, M. (2023). *Hazar Denizi’nden Akdeniz’e Zengezur Koridoru*. Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, 6(2), 334-344. <https://doi.org/10.33712/mana.1305013>

Resulzade, M. E.(1990). *Azerbaycan Cumhuriyeti(Keyfiyet-i Teşekkülü ve Şimdiki Vaziyeti)*. İstanbul. Azerbaycan Kültür Derneği Yayınları.

Resulzade, M.E. (1993). *Kafkasya Türkleri*. İstanbul. Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yayınları.

Üste, A. N. , & Aydın, U. (2022). *Güney Kafkaslarda Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi Bağlamında Zengezur Koridoru'nun Önemi*. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20(Özel Sayı), 261-274. <https://doi.org/10.18026/cbayarsos.1120774>

<https://www.uab.gov.tr/haberler/ulastirma-ve-altyapi-bakani-abdulkadir-uraloglu-zengilan-da>, adresinden 18 Mayıs 2024 tarihinde alınmıştır.

Extended Abstract

In this study, attention will be paid to emphasizing that the Zangezur Corridor is important among the Turkish states not only in the economic field, but also in the cultural field, and to present the idea and proposal of cultural studies that can be done in the region. The subject has been tried to be discussed in terms of the development and strengthening of cultural ties within the Turkish World. While doing this, the study first started by explaining the geographical location of the Zangezur region. In the introduction, an attempt was made to draw attention to the geographical place names in the Zangezur region and the origin of the place names. The Turkish origin of the place names was emphasized. Later, it was tried to explain where the name Zengezur came from, what meaning it was used in, and how it emerged, by giving examples. If we touch on one of these views, the name dates back to the 13th century. It is claimed that it came from the Zengis, one of the Turkish tribes, during the period when Turkish domination in the region increased in the 13th century. Other than Zangezur, examples of other place names thought to come from the Zengis are given in the region. It is thought that the name Zenge emerged from the combination of Sur, which means castle in Arabic, due to the abundance of castles belonging to the Zengis, when the Arabs came to the region. After explaining this, it was mentioned that the region has a deep-rooted history and that the history of the region cannot be explained without Azerbaijan. The states that ruled Zangezur are included in the historical scene and it is explained that Azerbaijani Turks have continued their existence in the region for centuries. Examples of important events in the history of the region are given, and it is stated that since the region is on trade routes, conflicts have occurred throughout the ages and different states have tried to establish dominance.

When it comes to the section titled "Strategic Importance of the Zangezur Corridor", explanations are given about how and why the project emerged. With the victory of Azerbaijan in the Second Karabakh War, a Tripartite Declaration was published between Azerbaijan, Armenia and Russia. Article 9 of the Declaration allowed the construction of an uninterrupted transportation network between Azerbaijan and Nakhchivan Autonomous Republic. This transportation network is the corridor to be built in the Zangezur Region. Russia will maintain control of the corridor. The corridor is planned to be built as a road and railway that will connect Azerbaijan, Nakhchivan and Turkey. This corridor will connect Azerbaijan to Nakhchivan on Armenia. With this corridor to be opened in the Caucasus, it will not only connect Azerbaijan to its own lands, but also connect Turkey to the Turkish Republics in Turkestan and the Turkish Republics to Anatolia. The corridor is important in economic, geopolitical and geo-strategic

terms. There are those who do not want the states in the region to open the corridor. The reasons why these states do not want it and how they will benefit if the corridor is opened are explained. Opening the corridor is no longer an internal issue of Azerbaijan. This corridor to be built has important features first for the entire Turkish World and then for international connections. Opening the corridor is of great strategic importance not only for Azerbaijan but also for regional states and at the international level. Zangezur Corridor will provide great benefits to many areas, especially economy, transportation and logistics. In this section, we tried to mention these and emphasize their necessity.

In the section titled “The Importance of the Region in Terms of Culture” the definition of culture and why culture is important for nations and states are tried to be explained. Then, it was tried to explain that the Zangezur Corridor is valuable not only in the field of economy and transportation, but also in the field of culture and cannot be ignored. Zangezur Corridor, due to its geographical location, is the bridge connecting Turkish culture between Europe and Turkey and the Caucasus and Turkestan. It is important that with the opening of the Zangezur Corridor, it will connect the entire Turkish nation, from Europe to Turkey and Turkestan, socially and culturally. Ideas about being an international guarantor of Turkish culture have been tried to be explained. When it comes to the conclusion section, the topics discussed in the article are collected. In the suggestions section, various suggestions are given in different areas about what can be done. In general, the article aims to highlight and emphasize the critical importance of the Zangezur Corridor in terms of culture.